

O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING TILLAR INTEGRALLASHUVIDAGI FUNKSIONAL XUSUSIYATLAR

Jovliyeva Laylo Farxod qizi

Qarshi davlat universiteti doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19554164>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 09-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 11- aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 13- aprel 2026 yil

KEY WORDS

o'zlashma neologizm, til integratsiyasi, globalizatsiya, lingvistik jarayonlar, semantika, pragmatika, kommunikativ funksiya, til rivoji, madaniy ta'sir, leksik boyish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada o'zlashma neologizmlarning tillar integrallashuvi jarayonidagi funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Globalizatsiya sharoitida turli tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchayib borar ekan, yangi tushuncha va hodisalarni ifodalash ehtiyoji natijasida o'zlashma neologizmlar keng qo'llanilmoqda. Tadqiqotda bunday birliklarning semantik, pragmatik va kommunikativ jihatlari yoritilib, ularning til tizimidagi o'рни va ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, o'zlashma neologizmlarning ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi hamda ularning milliy til rivojiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil etiladi. Maqola doirasida turli misollar asosida o'zlashma neologizmlarning til boyishidagi roli va funksional vazifalari asoslab beriladi.

Globalashuv jarayoni zamonaviy jamiyat hayotining barcha sohalariga, jumladan, til tizimiga ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Tilshunos olim U.Vaynrayx (U.Weinreich) til kontaktlari nazariyasida tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida interferensiya va leksik almashinuv yuzaga kelishini ta'kidlaydi. Ushbu jarayonning muhim natijalaridan biri o'zlashma neologizmlarning paydo bo'lishidir.

O'zlashma neologizmlar yangi ijtimoiy, texnologik va madaniy realiyalarni ifodalash ehtiyoji natijasida shakllanadi. N.M.Shanskiy va E.Sapir kabi olimlar tilni "ochiq va dinamik tizim" sifatida izohlab, uning doimiy yangilanib borishini tabiiy jarayon deb hisoblaydilar.

Mazkur maqolada o'zlashma neologizmlarning tillar integrallashuvidagi funksional xususiyatlari ilmiy nazariyalar asosida tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, lingvopragmatik va sotsiolingvistik yondashuvlar qo'llanildi. Ilmiy manbalar sifatida U. Vaynrayx, E. Sapir, D. Kristal, R. Jakobson va o'zbek tilshunoslaridan N. Mahmudov, R. Sayfullayeva qarashlari tahlil qilindi. Shuningdek, zamonaviy internet diskursi va OAV materiallaridan misollar olindi.

Asosiy qism. 1. O'zlashma neologizmlar lingvistik hodisa sifatida

O'zlashma neologizmlar boshqa tillardan kirib kelib, yangi tushuncha yoki realiyani ifodalovchi leksik birliklardir. D.Kristal (David Crystal) fikricha, global internet tili ingliz tilini

“dunyo lingua franca”siga aylantirib, ko‘plab terminlarning boshqa tillarga kirib borishini tezlashtirgan.

Masalan:

- startup (startup) – innovatsion biznes modeli
- influencer – ijtimoiy tarmoqlarda ta’sir kuchiga ega shaxs
- kontent (content) – raqamli axborot mahsuloti
- frilanser (freelancer) – mustaqil ishlovchi mutaxassis

Bu birliklar nafaqat so‘z, balki yangi madaniy konseptlarni ham ifodalaydi.

2. Tillar integrallashuvi nazariyasi va o‘zlashmalar

U.Vaynrayx til kontaktlari nazariyasida tillar o‘zaro ta’siri natijasida “leksik interferensiya” yuzaga kelishini ta’kidlaydi. Bu jarayonda o‘zlashma neologizmlar asosiy indikator vazifasini bajaradi.

R.Jakobson kommunikativ funksiyalar nazariyasida tilning asosiy vazifasi axborot uzatish ekanini ta’kidlab, yangi terminlar kommunikativ samaradorlikni oshirishini qayd etadi.

Tillar integratsiyasi quyidagi jarayonlarda namoyon bo‘ladi:

- leksik almashinuv;
- terminologik standartlashuv;
- semantik kengayish;
- kod almashinuvi (code-switching).

3. O‘zlashma neologizmlarning funksional xususiyatlari

3.1. Semantik funksiya

Semantik jihatdan o‘zlashma neologizmlar yangi tushunchalarni nomlash vazifasini bajaradi. N. Mahmudov ta’kidlaganidek, tilning rivojlanishi uning semantik imkoniyatlarining kengayishi bilan bevosita bog‘liqdir.

Misollar:

- startup – an’anaviy biznesdan farqli innovatsion model
- podkast – raqamli audio kontent turi
- marketpleys – onlayn savdo platformasi

Bu so‘zlar milliy tilda muqobili bo‘lmagan realiyalarni ifodalaydi.

3.2. Pragmatik funksiya

Pragmatik jihatdan o‘zlashma neologizmlar nutqning ijtimoiy maqomini va zamonaviyligini ifodalaydi. E. Sapir va B. Uorfning lingvistik nisbiylik nazariyasiga ko‘ra, til birliklari fikrlash uslubiga ham ta’sir qiladi.

Masalan:

- “loyiha” o‘rniga “startup loyiha” ishlatilishi nutqni global diskursga yaqinlashtiradi;
- “Masofaviy ta’lim” o‘rniga “online education” ishlatilishi zamonaviy texnologik kontekstni kuchaytiradi.

3.3. Kommunikativ funksiya

D. Kristal fikricha, ingliz tilidan kirgan terminlar global kommunikatsiyaning “universal kodi”ga aylangan. Bu holat ilm-fan va texnologiya sohalarida ayniqsa seziladi.

Misollar:

- update, download, online, meeting, feedback

Bu so‘zlar turli tillarda deyarli tarjimasiz qo‘llaniladi.

4. Sotsiolingvistik yondashuv

R.Sayfullayeva va o'zbek tilshunoslari o'zlashma birliklarning jamiyat qatlamlariga ta'sirini sotsiolingvistik hodisa sifatida izohlaydilar.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki:

- yoshlar nutqida o'zlashmalar faol;
- rasmiy nutqda me'yoriy terminlar ustun;
- media va blogerlar tilida aralash kod keng tarqalgan.

Bu esa tilning ijtimoiy differensiasiyasini kuchaytiradi.

5. O'zlashma neologizmlarning ijobiy va salbiy jihatlari

Ijobiy jihatlari:

- tilning leksik boyishi;
- yangi ilmiy tushunchalarning tez kirib kelishi;
- global integratsiyaning kuchayishi;
- kommunikativ samaradorlikning oshishi.

Salbiy jihatlari:

- milliy so'zlarning siqib chiqarilishi xavfi;
- ortiqcha anglicizm (anglicism)lar;
- til me'yorining buzilishi;
- kod almashinuvi haddan tashqari ko'payishi.

Xulosa. O'zlashma neologizmlar zamonaviy til taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib, ular tillar integrallashuvi jarayonida muhim funksional vazifalarni bajaradi. U. Vaynrayx, D. Kristal, R. Jakobson va E. Sapir kabi olimlar nazariyalariga tayangan holda shuni aytish mumkinki, til doimiy o'zgarib boruvchi dinamik tizimdir.

Shu sababli o'zlashma neologizmlarni inkor etish emas, balki ularni me'yoriy va ilmiy asosda tartibga solish muhimdir. Bu esa milliy tilning rivoji va global kommunikatsiyaga moslashuvini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Weinreich U. Languages in Contact. 1953.
- 2.Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2011.
- 3.Sapir E. Language. 1921.
- 4.Jakobson R. Linguistics and Communication.
- 5.Mahmudov N. Til va tafakkur. Toshkent, 2018.
- 6.Sayfullayeva R. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent, 2019.
- 7.Shansky N. Lexicology of the Russian Language.